

ביאורים

³³⁸ צדיק ורע לו, רשע וטוב לו

מהדורת אור עציון

אחת התופעות המעוררת שאלות אמוניות בכל הדורות, היא שאלת צדיק ורע לו רשע וטוב לו, בדבריו להלן נוגע רס"ג בנקודה זו. פעמים רבות יש צדיקים שיש להם חטאים רבים, לצדיקים כאלו רע בעולם הזה, כי הקב"ה מעניש אותם על חטאיהם בעולם הזה, כדי לגמול להם על רוב מצוותיהם בעולם הבא. וכן יש רשעים שטוב להם בעולם הזה, מפני שקיימו מצוות רבות, והקב"ה משלם לו שכר על המצוות בעולם הזה, ואת העונש יקבלו בעולם הבא. על תופעה זו נאמר בגמרא (קידושין לט, ב): "כל שזכויותיו מרובין מעוונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף את התורה כולה, ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעוונותיו מרובין מזכויותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים את כל התורה כולה".

³³⁹ מציאות זו תקפה אצל אדם שעשה כמה מצוות ועבירות, ואיננו מתחרט לא על הזכויות ולא על העבירות, אך צדיק שעשה עבירות והתחרט על המצוות שעשה, איבד בכך את כל המצוות שקיים מפני שהתחרט עליהן, כמו שנאמר (יחזקאל יח, כד): "ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עוול... כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה" וכן אמר ריש לקיש (קידושין מ, ב), שהתורה על הראשונות מאבד את כל מצוותיו.

³⁴⁰ וכן אדם שעבר עבירות אך התחרט עליהן ועשה תשובה, תשובתו מעבירה את החטא, כמו שנאמר (יחזקאל יח, כז): "ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה", וכן אמר (שם, כב): "כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו".

³⁴¹ על פי כלל זה ניתן להבין תופעה התמוהה בעיני בני אדם, ומביאה לידי פיקפוק אחר הנהגת ה'. לפעמים רואים צדיק שחזר בו מדרכו הטובה והרשיע, ומיד אחר שהתקלקל החל מזלו להאיר לו פנים. בני האדם הרואים זאת חושבים שמפני ששינה דרכו לרעה זכה בטוב, ואינם מבינים שהקב"ה משלם לו שכר בעוה"ז על הטובות שעשה לפני שחזר בו, ולכן נראה שיש לו מזל, ואילו העונש על חטאיו שמור לו לעולם הבא.

³⁴² כך להיפך, רשע שעבר עבירות והצליח בחיים, ומשעה שחזר בתשובה, הגלגל התהפך ומזלו הלך ממנו. הרואים זאת תמהים, כיצד דווקא כשהיטיב מעשיו הורע לו, והם אינם מבינים כי כעת הוא נענש על העבירות שעשה קודם שחזר בתשובה, על מנת לקבל שכר שלם יותר בעולם הבא. כאשר אנשים יבינו הסבר זה, לא יעלה בליבם כל ספק ויתחזקו בעבודת ה', כמו שנאמר (איוב יז, ט): "ויאחז צדיק דרכו, וטהר ידים יוסיף אומץ", ופירש שם רבנו: "ויאחז צדיק דרכו, כלומר הוא עצמו, אמר אין מעשיכם מבהילים אותי ולא אעזוב צדקתי".

³⁴³ ישנם אנשים שהתחכמו והקשו: אם בכוח העבירה לבטל את כל המצוות שקיים האדם, הרי שהעבירה חזקה מהמצוות, אם כך לא יכול להיות, שמצווה אחת תבטל את כל העבירות שעשה האדם במשך כל חייו, ומאידך, אם בכוח מצווה אחת לבטל את כל העבירות שהאדם עשה, הרי שהמצווה חזקה מהעבירות, אם כן איך יכול להיות שעבירה אחת תבטל את כל המצוות? בטענות הללו הם הצליחו לבלבל מאמינים. ויש להבין, מה שאמרנו ששינוי המעשים משנה את העבר, אין הלוונה למצווה או עבירה גיילה, אלא מדובר על שינוי המעשים עם חרטה על העבר, היינו שמתחרט על קיום מצוות או שחוזר בתשובה מהעבירות. רק שינוי היחס למעשיו בעבר, משנה את העבר, ולא עצם זה שעושה כרגע מעשים המנוגדים למה שעשה קודם.

לב הדברים

'וְהִצְרַכְתִּי לְבָאֹר הַזֶּה מִפְּנֵי שְׂרָאִיתִי אֲנָשִׁים מְזִיפִים הַדְּבָרִים'

'מזיפי הדברים' ניסו להטעות את האנשים. הביטויים 'חובה אחת שמפסידה הרבה זכויות' ו'זכות אחת שמתקנת הרבה חובות' נראים להם הפוכים. מי גובר? הזכויות או החובות?? רס"ג בפרק זה מבקש לבאר בדיוק את הנקודה הזו. זה לא עניין כמותי. אמת היא שאדם שרוב זכויות לו מעבירות - מוגדר צדיק. אך אין זה בגין מספר הזכויות לכשעצמו, אלא כיוון שרוב הזכויות מראה שדרכו היא לעשות מצוות. אם התחרט על מצוותיו, אזי רשע יקרא, וכן להיפך: רשע שהחל לשוב בתשובה - הרי שצדיק הוא כעת, וההתייחסות אליו כזו היא. ישולם לו בעבור צדקתו בעולם הבא, ובעולם הזה - ינקוהו מעוונותיו. ודאי שבתחילת חזרתו מדרכו הרעה זכויותיו מועטות ביחס לעוונותיו, אך אף על פי כן העיקר הוא הכיוון שבו האדם צועד, הכיוון שבו אנו צועדים. להיכן אנו מכוונים את עצמנו, להיכן אנו שואפים וחותרים. ועל דרך זו - 'אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי לְצַדִּיק חֲטָאִים רַבִּים' [...] וְאֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי לְחוּטָא זְכוּיֹת רַבֹּת'. צדיק הוא צדיק גם אם הרבה עבירות בידו, כי המגמה שלו היא רצון ה', ורשע הוא רשע למרות הזכויות שבידו.

הגמול בעולם הזה

³³⁸ וְעַל הַשְּׂרָשׁ הַזֶּה אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי לְצַדִּיק חֲטָאִים רַבִּים, יְחִיב שִׁיְהִי בְּעֹבוּרָם כָּל יְמֵי חַיָּו נִגְשׁ וְנִעְנֶה, וְאֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי לְחוּטָא זְכוּיֹת רַבֹּת, רְאוּי שִׁיְהִי בְּעֹבוּרָם רַב יְקִימוּ בְּטוֹב. וּבָזֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה (קדושין לט, ב) כָּל שְׂזָכוּיֹתָיו מְרַבֵּין לוֹ מְעוֹנוֹתָיו מְרַעִין לוֹ, וְדוֹמָה כְּמִי שֶׁשָּׂרַף אֶת הַתּוֹרָה כְּלָהּ, וְכָל שְׂעוֹנוֹתָיו מְרַבֵּין מְזָכוּיֹתָיו מְטִיבִין לוֹ, וְדוֹמָה כְּמִי שֶׁשָּׂרַף אֶת הַתּוֹרָה כְּלָהּ. ³³⁹ וְזֶה הַמְּאָמֵר בְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה זְכוּיֹת וְחוֹבוֹת, וְבָעֵת שֶׁעוֹשֶׂה הַזְּכוּיֹת לֹא הִתְחַרֵּט עַל הַחוּבָה, וְבָעֵת שֶׁעוֹשֶׂה הַחוּבָה לֹא הִתְחַרֵּט עַל הַזְּכוּיֹת. אֲבָל מִי שֶׁעוֹשֶׂה זְכוּיֹת רַבֹּת וְהִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם, כְּבָר אָבְדָם כְּלָן בְּחִרְטָתוֹ, וְבוֹ נֶאֱמַר (יחזקאל יח, כד): וּבְשׁוֹב צַדִּיק מִצַּדִּיקוֹ וְעָשָׂה עֵגֶל וְגוֹי'. ³⁴⁰ וְכִי שֶׁעָשָׂה חוֹבוֹת רַבֹּת וְהִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם וְקָנִים חֲקֵי הַתְּשׁוּבָה, כְּבָר הִסִּירָם מֵעַל עֲצָמוֹ, וְבוֹ אָמַר (שם כז): וּבְשׁוֹב רְשָׁע מִרְשָׁעוֹ וְגוֹמֵר. וְאַחַר כֵּן אָמַר (שם כב): כָּל פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזְכְּרוּ לוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנָם לְבִרְכָה (קדושין מ: מ) בְּבָאוֹר זֶה, בְּתוֹהָה° עַל הָרָאוֹנוֹת. ³⁴¹ וְעַל הַשְּׂרָשׁ הַזֶּה גַּם כֵּן, אֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי אִישׁ צַדִּיק, זְכוּיֹתָיו מוֹכְנוֹת לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, וְיִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם וְיִפְלוּ מִהֶחֱנָה לְעוֹלָם הַבָּא, וְיִגְמְלוּהוּ הַבּוֹרָא עֲלֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה עַל קִצְתָם. וְיִרְאוּהוּ בְּנֵי אָדָם כְּאִשֶׁר הִחַל לְכַפֵּר חַחְלוֹ טוֹבוֹתָיו, וְיִמְלְאוּם לִבָּם לְחֶטָא, וְהִטּוּבָה הִיא אֵינָה בְּעֵבוֹר מֵהַחֲחַל בּוֹ מִן הַכְּפִירָה, אֲבָל הִיא חוֹבַת מֵהַשְּׂרָשׁ מוֹכֵן לוֹ, וְהִפּוֹ בּוֹ עַל פְּנֵיו°. ³⁴² וְאֲפֹשֶׁר שִׁיְהִי אָדָם רְשָׁע, מוֹכְנוֹת חוֹבוֹתָיו לְעוֹלָם הַבָּא, וְיִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶם וְיִשׁוּב, וְיִפְלוּ מֵעֲנוֹשׁ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם הַבָּא, וְיִפְרְעוּ מִמֶּנּוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, בְּמֵה שְׂאֵי אֲפֹשֶׁר°, בְּלַעֲדָיו מֵעֲנֵשׁ עוֹלָמִי, כְּאִשֶׁר אֲנִי עֹתִיד לְבָאֵר. וְיִרְאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי אָדָם, כְּאִשֶׁר הִחַל לְשׁוֹב מִחֲטָאָתָיו, אֲזִי בָאוּ עָלָיו הָרַעוֹת, וְיִתְמָהוּ וְלֹא יַדְעוּ כִּי זֶה שֶׁמִּצָּאוּ אֵינּוּ בְּעֵבוֹר מֵהַחֲחַל בּוֹ, אֶךְ מִשְׂאָרִית מֵהַשְּׂסָר מִמֶּנּוּ, וְכִאֲשֶׁר יִתְבוֹנְנוּ בְּנֵי אָדָם בְּמִינֵים הָאֵלֶּה, יִגְלוּ מֵעֲלֵיהֶם הַסְּפָקוֹת, וְיִחְזְקוּ לְבוֹתָם לְעִבּוּדָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב יז, ט): וְיִאֲחַז צַדִּיק דְּרָכּוֹ וְטָהַר יְדָיִם יוֹסִיף אֲמִץ. ³⁴³ וְאָם יֹאמֵר אֹמֵר, שֶׁחוּבָה אַחַת תִּפְסִיד זְכוּיֹת רַבֹּת, אֵינְנָה עוֹשָׂה זֶה, אֲלֵא שִׁישׁ עָמָה חֲרָטָה°, בְּעֵבוֹר עֲלֵת הַחֲרָטָה לֹא בְּעֵבוֹר עֲצָמָה. וְשִׁזְכוּת אַחַת תִּתְקַן חוֹבוֹת רַבֹּת, אֵינְנָה עוֹשָׂה זֶה כִּי אִם עִם הַתְּשׁוּבָה, בְּעֵבוֹר הַתְּשׁוּבָה לֹא בְּעֵבוֹר עֲצָמָה. - וְהִצְרַכְתִּי לְבָאוֹר הַזֶּה מִפְּנֵי שְׂרָאִיתִי אֲנָשִׁים מְזִיפִים הַדְּבָרִים, וְאֹמְרִים אִם יֵשׁ בְּשַׁעוֹר כְּפִירָה אַחַת, לְאָבֵד הַרְבֵּה מִן הָאֲמוּנָה, לֹא יִתְקַן לְהִיּוֹת בְּשַׁעוֹר אֲמוּנָה אַחַת, מֵהַשְּׂרָשׁ הַרְבֵּה כְּפִירָה, וְאִם יֵשׁ בְּכַח אֲמוּנָה אַחַת, מֵהַשְּׂרָשׁ הַרְבֵּה כְּפִירָה, לֹא יִתְקַן לְהִיּוֹת כְּפִירָה אַחַת, מֵהַשְּׂרָשׁ הַרְבֵּה מִן הָאֲמוּנָה, וְיִהְיוּ הַמְּאָמִינִים נְבוֹכִים בְּדְבָרִים הָאֵלֶּה.

הַשְּׂרָשׁ - העיקרון, הכלל. **וְנִעְנֶה** - מיוסר. **וּגוֹ'** - סיום הפסוק: "כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה [...]" ובחטאתו אשר חטא במ 'מות'. **בְּתוֹהָה** - מתחרט. **וְהִפּוֹ בּוֹ עַל פְּנֵיו** - הענישו אותו בכך שמקבל שכרו בעולם הזה. **בְּמֵה שְׂאֵי אֲפֹשֶׁר וכו'** - ישנם חטאים שאף ששב בתשובה צריך להיענש עליהם. **חֲרָטָה** - שמתחרט על מעשיו הטיבים.

